

kujen vaihteessa 35 prosenttia Venäjän kauppiasta oli juutalaisia. Bolševikeissäkin oli tunnetusti huomattava juutalaisedustus. Venäjän valkoiset väittivät, että neuvostovallan mahdollistivat juutalaiset aivot, latvialaiset pistimet ja venäläiset hölmöt.

Kolmas henkilöhistoriallinen näkökulma maailmanhistoriaan avautuu Nybergin itsensä kautta. Nuorena diplomaattina hän kokee "Neuvostoliiton brutaalia charmia" Brezhnevin Neuvostoliitossa ja Suomen ulkoasiainhallinnossa. Käy ilmi, että Neuvostoliitossa toimineita suomalaisia diplomaatteja, ainakin Nybergiä, kiinnostivat muun muassa Suomen luterilaisen kirkon ja Venäjän ortodoksisen kirkon oppineuvottelut. Nyberg toteaa, että neuvottelujen taustalla oli arkkipiispa Martti Simojoen oivallus, ettei Suomen kirkon tule lähteä Neuvostoliiton virittämään niin sanottuun kirkkojen rauhantoihintaan, vaan on parempi hakeutua suoraan yhteyteen Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa. Nyberg antaa arkkipiispalle puhtaat paperit neuvostoyhteyksistä toteamalla, että "Simojoen toiminta oli taitavaa sekä ulkopoliittisesti pätevää ja viisasta".

Nyberg noteeraa myös oppi-keskustelujen "keskeytyksen" vuonna 2014. Hän ei kuitenkaan syyllistä siitä suomalaisia neuvottelijoita, toisin kuin jopa eräät suomalaispiispat. Oma käsitykseni on, että eväät päästä antropologiasta yhteisymmärrykseen Venäjän ortodoksisen kirkon kanssa olivat olemattomat. Suomen kirkossa vallitsee yksimielisyys siitä, että kaikkien ihmisten ihmisarvo on luovuttamaton. Venäjän kirkon mukaan taas ihmisarvo on ansaittava, ja ihminen voi tuhota sen synnillisellä elämällään. Jos esimerkiksi homoilla ei venäläisortodoksien mukaan ole edes ihmisarvoa, yhteisen näkemyslöytämisen neuvotteluissa on mahdotonta.

Sekä Venäjällä että Suomessa Nyberg tapasi äitinsä sukua ja alkoi miettiä omaa identiteettiään. Hä-

nen perheensä ei juuri ollut toteuttanut juutalaista kulttuuria, ei luterilaistakaan, mutta isä oli ollut kiinnostunut teosofiasta ja vanhemmat olivat seurustelleet selvänäkijä Aino Kassisen kanssa. Venäjän vuodet vahvistivat Nybergin omaa kulttuuri-identiteettiä, jonka hän tunnistaa luterilaiseksi. Se on hänen mukaansa "kaukana nykysuomalaisesta diskurssista, jossa kirkosta erotaan jopa mielijohteesta".

Entä juutalaisuus? Nyberg kertoo saaneensa usein kuulla juutalaisilta ystäviltään – eikä vain heiltä – että juutalaisen äidin lapsi on juutalainen. Siihen hän ilmoittaa todenneensa: "Niin, teidän lakienne mukaan." Vaikka siis vaihtoehtoja olisi, kosmopoliitti Nybergin valinta on suomalainen luterilaisuus.

VESA HIRVONEN
DOS., LAHTI

AUGIN KURT HANINKE Patriark Shakers arvtagare: Om hur assyriska kyrko- ledare har skadat sitt folks identitet. Södertälje: Tigris Press 2015. 231 s.

Assyrialaiskristityt, joita jotkut pitävät varhaisimpana kristillisenä kansana, ovat usein jääneet julkisessa keskustelussa taka-alalle niin Suomessa kuin länsimaissa. Edes heidän perinteisten asuinalueidensa, Irakin, Syyrian ja Kaakkois-Turkin, lähivuosikymmenten myllerrykset ja niiden aiheuttama joukkopakolaisuus eivät ole kiinnittäneet heihin yleistä huomiota.

Syy assyrialaiden sivuuttamiseen ei ole tiedon puute. Monet assyrialaiset, kuten toimittaja Augin Haninke, ovat aktiivisesti tuoneet julkisuuteen kansansa vaiheita ja ongelmia, eikä tutkimuskaan ole heitä täysin sivuuttanut. Syy on ehkä se, että väkiluvultaan muutaman miljoonan hengen kokoinen kansa elää hajallaan useissa maissa Lähi-idässä, Eu-

roopassa ja Amerikassa ja on jakautunut kymmenkuntaan idän ja lännen kristillisyyttä edustavaan kirkkoon. Assyrialaisilta on siten puuttunut vahva puolestapuhuja, kuten valtio tai kirkko, eikä se ole tavoittanut suurta yleisöä. Sen historia on jäänyt tunnetumpien tai merkittävämpinä pidettyjen yhteisöjen ja kansojen, kuten armenialaisten, varjoon.

Södertäljessä asuva Augin Haninke on käyttänyt huomattavan osan elämästään puhuakseen assyrialaisen kansallisen ja kirkollisen yhtenäisyyden puolesta. Hänen teoksensa *Patriark Shakers arvtagare* kritisoi alaotsikkonsa mukaisesti assyrialais- tai nykyisin virallisemmin syyrialais-ortodoksisen kirkon ylintä johtoa, joka toimi alkuaan Turkissa ja 1930-luvulta lähtien Syyriassa. Haninken mukaan kirkon johto on hylännyt kansalliset pyrkimykset sekä myötäillyt liikaa Turkin tai Syyrian vallanpitäjiä näiden pyrkiessä tukahduttamaan turkkilais- tai arabinationalismin kannalta ongelmallisina pidettyjä vähemmistönationalismeja. Haninke kirjoittaa esimerkiksi Istanbulissa toimivasta assyrialaisen ortodoksisen kirkon piispasta Jusuf Çetinistä, että tämä "har också gjort uttalanden som är hämtade ur den officiella turkiska historieskrivningen, vilken är baserad på lögner" (s. 84).

Patriarkat, jotka kirjassa saavat kuulla kunniansa, ovat Elias III Shaker (virassa 1917–1932), Afrem I Barsom (1933–1957), Jakub (Ya'kub) III Bartella ja Zakka I Iwas (1980–2014). Haninken mukaan Elias III totesi eri yhteyksissä 1920-luvulla, että assyrialaiset ovat turkkilaisia ja sellaisina heidän tulee pysyä. Tosin kuten Haninke toteaa, patriarkka nähtävästi teki näin käytännön pakosta, kun ilmeni että suurvallat Britannia ja Ranska eivät annetuista lupauksista huolimatta tukeneet assyrialaiden autonomiapyrkimyksiä. Elias III:n seuraajat puolestaan väittivät Haninken mukaan, että assyrialaiden suonissa virtaa samaa verta kuin (Syyrian) arabien. Kaksi viimeksi tar-

kasteltua patriarkkaa myös määritelti assyrialaiset aramealaisiksi, koska se oli Syyrian ja Turkin näkökulmasta kansallispoliittisesti neutraali termi. Väitteitä patriarkkojen politiikasta Haninke tukee lukuisilla sitaateilla näiden omista kirjoituksista, aikalais-teksteistä sekä kolmen viimeksi mainitun kohdalla siteeraamalla haastatteluja, joita hän ja muut assyrialaisaktivistit ovat vuosikymmenien kuluessa tehneet. Yksi esille nouseva teema on kielikysymys: assyrian kielen, tässä tapauksessa länsiassyrian, opetus ei Lähi-idässä ja Turkissa ole sallittua, mikä on johtanut assyrialaisen kielelliseen arabialaistumiseen tai turkkilaistumiseen.

Elias III:n tarkastelu kattaa lähes puolet teoksesta. Hänen tarkastelunsa yhteydessä, osaksi vielä seuraavassakin luvussa, käsitellään I maailmansodan tapahtumia, joista Haninke nostaa erityisesti esille assyrialaisen pyrkimykset saada oma valtio tai ainakin autonominen alue nykyisen Pohjois-Irakin, Pohjois-Syyrian ja Kaakkois-Turkin alueelle eli assyrialaisen historialliselle kotiseudulle. Vähemmälle tarkastelulle jää assyrialaisen I maailmansodan aikainen kansanmurha Osmanien valtakunnassa, jossa sai surmansa ehkä 100 000 armenialaista. Koska molempia tarkastellaan osana Elias III:n kansallisuuspolitiikkaa, ne jäävät aiheetta tuntemattomalle jossain määrin epäselviksi. Jonkinlainen historiallinen johdanto assyrialaisen vaiheisiin Osmanien valtakunnan viimeisinä vuosikymmeninä olisi ehkä ollut tarpeen.

Yleisemminkin teos avautuu helpoiten assyrialaisen historiaa ja nykypäivää tuntevalle, ja on kirjoitetutkin ensisijaisesti tällaiselle yleisölle. Monet kirjan noin 40 suhteellisen lyhyestä alaluvusta nimittäin perustuvat Haninken eri yhteyksissä assyrialaismediaan kirjoittamiin artikkeleihin. Samoin liitteiksi sijoitetut viisi artikkelia on julkaistu aiemmin assyrialaisfoorumeilla. Näistä kaksi ensimmäistä menee päällekkäin aiempien lukujen kanssa, kuten tekijä

itsekin toteaa. Loput kolme käsittelevät Zakka I:n kuoleman jälkeistä tilannetta ja uutta, keväällä 2014 valittua patriarkka Afrem II Karimia.

Vaikka teos on yleistajuinen, paikoin journalistinen, sitaatit on dokumentoitu. Suuri osa aineistoista on kielillä, joita kuka tahansa pohjoismaainen lukija ei automaattisesti hallitse: assyriaksi, arabiaksi ja turkiksi. Osa lähteistä löytyy internetistä, joten kielitaitoinen voi halutessaan päästä syvemmälle teoksen herättelemiin kysymyksiin. Yleistajuisuudesta johtuen teoksessa ei juuri käydä keskustelua aiemman tutkimuksen kanssa. On silti ilmeistä, että kirja perustuu kattavaan taustaselvitykseen ja että Haninke tietää aiheestaan enemmän kuin keskiverto akateeminen tutkija omastaan.

Miksi ei-assyrialaisen kannattaisi lukea tällainen ehkä vaikeasti avautuva teos? Yleissivistyksen kartuttamisen lisäksi ainakin siksi, että siinä hahmotetaan kysymyksiä, jotka koskevat monia muitakin poliittisten pelien runteleimia kansoja kuin assyrialaisia. Yksi keskeinen kysymys on kysymys identiteetistä. Haninken teoksen tapauksessa se merkitsee esimerkiksi seuraavia pohdintoja: Ovatko assyrialaiset erillinen kansa, ja jos ovat, millä nimellä heitä nimitetään? Onko assyrialaisidentiteetti muuttumassa turkkilaiseksi tai arabi-identiteetiksi? Miten olla assyrialainen, kun autoritaarinen kirkollinen tai poliittinen hallinto yrittää estää assyrialaisen identiteetin rakentamisen? Samoja kysymyksiä voisivat esittää vaikkapa palestiinalaiset, Egyptin koptit tai saamelaiset.

Tekstistä nousee myös yksi kysymys, jota Haninke ei esitä. Tuleeko kirkon toimia kansallisen identiteetin rakentajana? Tunnetusti Konstantinopolin patriarkka Anthonios kirjoitti (1397) Moskovan suuriruhtinas Vasili I:lle, että ”on mahdotonta, että kristityillä olisi kirkko, mutta ei valtiota”, mutta on kysyttävä, onko toteamus yleispätevä. Uskonnon ja kansallisuuden yhdistämisestä on olemassa myös varottavia esimerk-

kejä. Pitäen tämän mielessä Haninken teosta voi suositella jokaiselle, joka pohtii uskonnon, politiikan ja nationalismien vuorovaikutusta tai haluaa syventää tietojään kirkko- ja kansallisuuspolitiikasta Lähi-idän ja sen diasporassa elävien kristittyjen historiassa ja nykypäivässä.

TEUVO LAITILA
DOS., JOENSUU

RICHARD SWINBURNE
Mind, Brain, and Free Will.
Oxford: Oxford University
Press 2013. 242 s.

Oxfordin kristinuskon filosofian emeritusprofessori Richard Swinburne on tunnetuimpia modernin angloamerikkalaisen analyyttisen uskonnonfilosofian edustajia. Swinburne puolustaa niin sanottua evidentialista teismä. Tämän ajattelusuunnan mukaisesti hän katsoo kristinuskon olevan maailmankatosomus, jonka puolesta on esitettävissä yleispäteviä rationaalisia argumentteja. Näiden argumenttien kehittämiseen Swinburne on omistanut lukuisia kirjoja ja artikkeleita. Viimeisimmässä teoksessaan *Mind, Brain, and Free Will* hänen ensisijaisena fokuksenaan on mielenfilosofia ja sen merkitys tahdonvapauden ongelmalle. Tätäkin aihepiiriä Swinburne on käsitellyt aiemmin. Hänen keskeiset johtopäätöksensä eivät ole ajan myötä muuttuneet.

Mielenfilosofiassa tarkastellaan mielen tai tietoisuuden luonnetta ja sen suhdetta ruumiiseen (ns. mieli-ruumis-ongelma). Swinburne puolustaa kirjassaan filosofian historiassa suosittua mutta nykyään epämuodikasta substanssidualismia, jonka mukaan mieli ja ruumis ovat toisistaan erillisiä ja poikkeavat ominaisuuksiltaan. Dualismin vaihtoehdoksi esitetään tavallisesti materialismia tai fysikalismia, joka väittää mentaalisten tilojen riippuvan lä-

heisesti fysikaalisista (aivo)tiloista tai palautuvan niihin. Swinburne väittää substanssidualismista seuraavan, että ihmisillä on toisinaan kyky tehdä vapaita valintoja ja tekoja fysikaalisista tekijöistä riippumatta. Tarkemmin sanottuna hän puolustaa libertariaanista vapaata tahtoa ja agenttikausaatiota.

Kirja jakaantuu kahdeksaan pää-lukuun, joista ensimmäinen käsittelee todellisuuden jaottelua erilaisiin olioihin ja näiden olioiden samuuden ehtoja. Toinen luku koskee tiedollisesti oikeutetun uskomuksen piirteitä. Swinburnen mukaan metafysiset ja tieto-opilliset pohdinnat ovat relevantteja mielenfilosofialle, jota hän varsinaisesti käsittelee kirjan luvuissa kolmesta kuuteen. Swinburne jakaa tapahtumat mentaalisiin ja fysikaalisiin (luku 3) ja väittää, että mentaaliset tapahtumat, erityisesti intentiot, aiheuttavat fysikaalisia tapahtumia (luvut 4 ja 5). Tämän jälkeen Swinburne argumentoi substanssidualismin ja tahdonvapauden puolesta (luvut 6 ja 7). Jälkimmäisestä hän katsoo seuraavan, että ihmiset ovat usein moraalisesti vastuullisia teoistaan (luku 8).

Swinburnen argumentaatio on varsin perusteellista. Keskityn tässä kuvailemaan lähinnä hänen mielenfilosofiansa lähtökohtia. Swinburne tekee jaottelun mentaalisen ja fysikaalisen välille hyödyntäen "etuoikeutetun pääsyn" käsitettä (privileged access): mentaaliseen ominaisuuteen kyseisen ominaisuuden omistavalla substanssilla on etuoikeutettu pääsy; fysikaaliseen ominaisuuteen tällaista pääsyä ei ole. Esimerkiksi pituus ja paino ovat ihmisen fysikaalisia ominaisuuksia. Sen sijaan havainnot ja tuntemukset ovat ihmisen mentaalisia ominaisuuksia, sillä näihin hänellä on etuoikeutettu pääsy omakohtaisen kokemuksensa kautta.

Swinburne väittää, että tietyn puhtaan mentaalisen ominaisuuden toteutumisesta ei seuraa minäkään tietyn fysikaalisen ominaisuuden toteutumista ja päinvastoin. Hä-

nen mukaansa on mahdollista, että kahdesta fysikaaliselta ominaisuusltiltaan identtisestä henkilöstä vain toisella on päänsärky mentaalisenä ominaisuutena. Tämän Swinburne katsoo merkitsevän, ettei mistään tietystä näiden henkilöiden fysikaalisesta ominaisuudesta seuraa kyseessä olevaa mentaalista ominaisuutta. Samasta syystä Swinburne väittää, etteivät mentaaliset ominaisuudet supervenioi fysikaalisia ominaisuuksia. Näin hänen mukaansa olisi jos – ja vain jos – jokaista mentaalista ominaisuutta M kohden olisi fysikaalinen ominaisuus F siten, että F:n toteutuminen substanssissa toteuttaisi myös M:n. Swinburne toteaa, että mentaaliset ja fysikaaliset ominaisuudet eivät myöskään ole identtisiä, sillä niillä on erilaiset toteutumiskriteerit.

Swinburnen käsityksen huomioden on luonnollista, että hän pitää mahdollisena mielenfilosofiasa keskustelua herättäneitä zombeja eli hypoteettisia olioita, joilla on kaikki ihmiselle ominaiset fysikaaliset ominaisuudet mutta ei lainkaan mentaalisia ominaisuuksia. Zombien mahdollisuuden hyväksymisen – mikä ei ole ollenkaan itsestäänselvyys – on katsottu haastavan fysikalismin. Fysikalistit väittävät, että mentaaliset ominaisuudet tavalla tai toisella palautuvat fysikaalisiin ominaisuuksiin. Siten fysikalismin mukaan on mahdotonta, että oliolla olisi mentaalisen elämän edellyttämät fysikaaliset ominaisuudet mutta ei mentaalisia ominaisuuksia.

Swinburne analysoi kriittisesti muutamia fysikalistisia teorioita mielestä, kuten tyyppi-identiteettiteoriaa ja funktionalismia. Tyyppi-identiteettiteorian mukaan jokainen mentaalinen tapahtuma vastaa tiettyä fysikaalista tapahtumaa (esimerkiksi tiettyjen neuronien toimintaa). Funktionalismi taas väittää, että mentaaliset tapahtumat ovat fysikaalisten tapahtumien funktioita, ja saman funktion voivat toteuttaa toisistaan poikkeavat fysikaaliset tapahtumat (ns. monitoteutuvuuden

teesi). Swinburne arvostelee näitä näkemyksiä muutamista eri näkökulmista. Ratkaisevana vastaväitteenä molempia kohtaan hän pitää sitä, että ne yksinkertaisesti jättävät huomiotta sen faktan, että mentaalisia ominaisuuksia hänen määrittelemällään tavalla on olemassa.

Swinburnen mukaan näyttää ilmeiseltä, että ajoittain intentiomme mentaalisiin tapahtumiin aiheuttavat fysikaalisia muutoksia, kuten kädenliikkeitä. Toisaalta hän pitää tiedeellisesti hyvin perusteltuna, että kehomme liikkeet aiheutuvat täysin fysikaalisista tapahtumista aivoissamme. Tästä hän päätelee, että jos intentiomme todella aiheuttavat kehomme liikkeitä, ne tekevät sen aiheuttamalla liikkeelle relevantit fysikaaliset aivotilat. Swinburne väittää, että olemme oikeutettuja uskomaan tällaiseen mentaaliseen agenttikausaatioon luottamusperiaatteen (principle of credulity) nojalla. Periaatteen mukaan asiat ovat todennäköisesti siten kuin ne näyttävät olevan. Swinburne pitää luottamusperiaatetta perustavana apriorisena tieto-opillisena periaatteena, jonka kiistäminen johtaisi kokonaisvaltaiseen skeptisismiin.

Mentaalista kausaatiota on kuitenkin kritisoitu paljon, ja Swinburne tarkastelee monia sitä vastaan esitettyjä väitteitä. Yksi kiinnostava kritiikki perustuu Benjamin Libetin neurotieteelliseen tutkimukseen, jossa elektrodeilla varustettuja koehenkilöitä pyydettiin intentionaalisesti liikkuttamaan kättään ja raportoimaan intentionensa. Libetin tutkimustuloksena oli, että intentio (M) ilmeni keskimäärin 150 millisekuntia ennen liikkeelle keskeisten lihaksien aktivointia (F_2) mutta 400 millisekuntia valmiuspotentiaaliksi (readiness potential) kutsutun aivotilan (F_1) jälkeen. Tämän perusteella on väitetty, että tosiasiasa F_1 aiheutti F_2 :n ja intentio M on vain epifenomeeni eli fysikaalisen tapahtuman aiheuttama kausaalisesti impotentti mentaalinen tapahtuma. Swinburne ei kuitenkaan pidä tätä johto-